

Székely Melinda ókortörténész, az SZTE Ókortörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense. Kutatási területe a császárkori Római Birodalom társadalom-, gazdaság- és kultúrtörténete. Fordításai jelentek meg Plinius, Pomponius Mela, Paccus és Sevillai Isidorus műveiből is.

Legutóbbi írása az *Ókorban*: *A scytháktól a sérekig. Plinius: Naturalis Historia VI. 14, 33 – 20, 55* (2021/1).

A Fekete-tenger és környéke

Plinius: *Naturalis Historia* VI. 1–32

Fordította, a bevezetést és a jegyzeteket írta
Székely Melinda

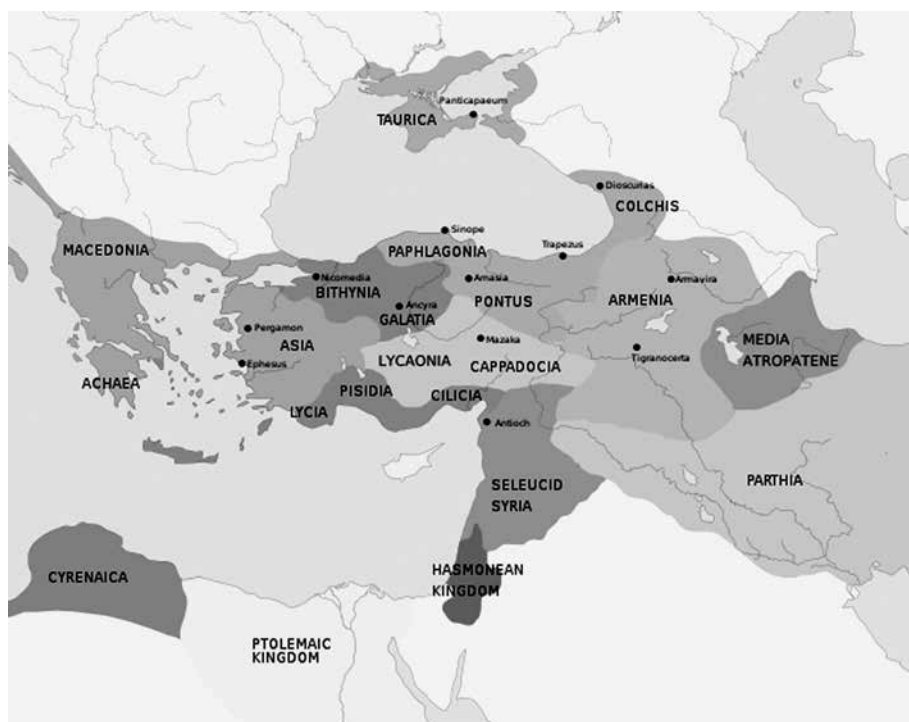
Bevezetés

„Itt ér véget, a pontusi parton, Róma határa, szomszédunkban már Szarmataföld terül el.”¹

Az idősebb Plinius *Naturalis Historia* című művének VI. könyvét a Pontus,² a Fekete-tenger és partvidékének bemutatásával kezdi, dél felé eljut Cappadóciáig, majd északon Maeotiszig, azután kelet felé Armenián, Albanián, Hiberián át halad a Caspi-tengerig.³ A tudós Plinius ebben a részben többször is büszkén említi, hogy további új ismeretekkel gazdagítja az eddigi szorgalmas gyűjtőmunkája során szerzett adatokat. Elsősorban kora legkiválóbb hadvezére, Domitius Corbulo keleti hadjáratai során szerzett tapasztalatait, illetve a kliens, vagy valamilyen függő helyzetbe került királyok, valamint túszul adott királyi gyermekek szóbeli beszámolóit használta fel munkájához (VI. 3; 23). Az udvarban Plinius személyesen is meghallgathatta ezeket az új információkat, és beépítette a művébe. Plinius a bevezetőjében megadja a VI. könyvhöz felhasznált szerzőket is, külön felsorolva a római és külföldi auctorokat. A Fekete-tengerről szóló részletben M. Agrippát (VI. 3), Aufidiust (VI. 27), Cornelius Nepost (VI. 5; 31) és Claudius császárt (VI. 27; 31) emeli ki, a görög szerzők közül pedig Eratosthenésre (VI. 3) és Timosthenésre (VI. 15) hivatkozik név szerint.

Plinius, az egykori katonatiszt, ha lehetősége van rá, utal a római hadjáratokra: említi a mithridatészi háborúkat, Triarius és Pompeius küzdelmét VI. Mithridatés Eupatór pontusi királlyal (VI. 7; 10); Caius Caesar keleti expedícióját (VI. 3; 10), III. Mithridatés bosporusi királyt, akinek a Cotysszal kialakult trónviszályába Claudius császár beavatkozott, utóbbit segítve győzelemre (VI. 17), valamint ír a kortárs Corbulo hadjáratairól is (VI. 4; 23).

Plinius több helyen is hangsúlyozza a Fekete-tengeri régió fontos szerepét a kereskedelemben. Leírja a terület legjelentősebb folyóját, a Phasist (VI. 12–13), amelyen 120 híd található, és több mint 50 kilométeren át még a nagy hajók is tudnak közlekedni rajta; Dioscurias városát, ahol 300 nyelven beszélnek, és 130 tolmács segíti a jobb megértést (VI. 15); említi az aranybányákat (VI. 30), foglalkozik a kapuk kérdésével (VI. 30),⁴ és Seleucus Nicator csatonaépítési tervével is (VI. 31). Számtalan várost felsorol a térségben, köztük több olyan várost is, amely Augustus görög elnevezése alapján a Sebastopolis nevet kapta.⁵

A Fekete-tenger és környéke Kr. e. 1.sz

A Fekete-tengeri kereskedelem már jóval Róma térségbeli jelenléte előtt is virágzott. A Kr. e. 3. században már stabil kereskedelmi kapcsolat volt a Fekete-tengeri régió (főleg a Bosporusi Királyság) és Egyiptom között.⁶ Számos, erre az időszakra datálható egyiptomi kézműves tárgy, ékszer és üveg tárgy került elő a pontusi régióban. Panticapaeum/Pantikapaion városában például a ptolemaiosi Egyiptomban készített, arcképpel díszített gyűrűket találtak. Előkerült két, Kr. e. 259-re datált egyiptomi papirusz is, amelyek Pelusiumban⁷ import vámokat rögzítettek két hajón szállított sokféle áru után, köztük egy „pontusi mogoró”-t tartalmazó chiosi amfora után is.⁸ Ezen kívül nagy mennyiségű gabonát és egyéb magvakat is szállítottak. Már Strabón is említi *Geographica* című művében a Tauriké-félsziget (ma Krím-félsziget) kiváló termékenységét, és hogy a régi időkben már Hellasba is innen szállították a gabonát.⁹

A Fekete-tenger fontos összeköttetést jelentett az északi kereskedők számára is, akik így eljuthattak az Égei-tengerre és onnan a Földközi-tengerre is hajóval, ami sokkal előnyösebb és gyorsabb volt, mint a szárazföldön folytatott karaván kereskedelem. A tengeri kereskedelemhez hajókra volt szükség. Strabón pontos leírást ad a Fekete-tengeri területről, és annak erdőiről.¹⁰ Leírja, hogy a Tanais (ma Don) keleti részénél hatalmas erdőségek vannak, amelyek fáiból gyors, keskeny és könnyű hajókat építettek. Strabón hozzáteszi, hogy az egész Kaukázus nagyon gazdag erdőkben és különböző fafajtákban. A kereskedő hajók építéséhez főleg fenyőfákat alkalmaztak, mivel jól megmunkálható volt a korabeli eszközökkel, valamint gyantát tartalmaz, ezért viszonylag vízálló és így tovább bírta a hajózást. Fenyőfa híján cédrusfát is használhattak, vagy drágán vásároltak más kereskedőktől fenyőfát.¹¹

A Fekete-tengeri régió fontos élelmiszerforrást is jelentett az ókorban. A tengeren nagy volumenű halászat folyt, míg a partokon és a folyók mentén földműveléssel foglalkoztak. A rómaiak is importálták a már említett pontusi mogoróból és a különféle magvakból. A területről az egyik legfőbb és legismertebb export a sózott hal volt, amelyet a birodalmon belül szinte mindenhol szállítottak.¹² Strabón leírja, hogy az Azovi-tenger és a Kercsi-szoros jege alól nagy halakat fognak ki (VII. 3, 18), és sópárlókat is említ (VII. 4, 7).

A Fekete-tenger és jelentős városai

Kézműves tárgyakkal is kereskedtek, például üres szállító amphorákkal, festett és mázas edényekkel, amelyek a birodalom különböző részeire jutottak így el.¹³ Díszített, kétfülű, fekete bosporusi hellenisztikus agyagvázák jó állapotban maradtak fenn, ezek luxuscikknek számíthattak Rómában. Az agyagedények minősége és díszítései eltértek a származási helyük és a fazekasmester technikájától függően. Feltételezhető, hogy a későbbi időszakokban készített edények megtartottak bizonyos elemeket a korábbi időszakokból, de a Kr. e. 1. században Róma jelentős hatást gyakorolt az egész pontusi régió stílusára.

A Fekete-tengeri partvonal érdekessége, hogy itt találták meg a legtöbb késői hellenisztikus agyagmécsest, majd római agyagmécseket is, amelyek a mindennapi élet nélkülözhetetlen részei voltak. Ezeket általában mintákból készítették, ezért számos egyforma darab került elő. A mécseseket főleg az északi partvonalnál találták meg, a kimmeri Bosporus (ma Kercsi-szoros) városainál.¹⁴ Nagy valószínűséggel ezek a városok tagjai voltak a bosporusi kereskedelmi útvonalnak. A Fekete-tengeri régióból rabszolgákat is szállítottak a Római Birodalom területére, főleg az északi partvonalról.¹⁵

A Plinius-részlet fordítása Kai Brodersen szövegkiadása alapján készült.¹⁶ A szöveg értelmezéséhez és a jegyzetekhez felhasználtam ezen kívül Gian Biagio Conte¹⁷ munkáját is. A fordítás során a személyneveket, földrajzi neveket és mértékegységeket a szerző által használt latin alakjukban hagytam, a jegyzetben ezekhez magyarázatot fűztem.¹⁸

Jegyzetek

- 1 Ov. *Trist.* II. 197–198. Erdődy J. fordítása.
- 2 A név görögül eredetileg egyszerűen a Fekete-tenger neve. Később a tengernév kiegészült ógörögül: Pontos Euxeinus, latinul *Pontus Euxinus* alakra. A Pontos mint földrajzi és politikai fogalom első említései idején déli partvidékének keleti felén létesített ógörög gyarmatvárosokat jelentette. A Pontusi Királyság Kr. e. 281 – Kr. e. 64-ig állt fenn. Kr. e. 63-tól lett *Bithynia et Pontus* néven római provincia, majd a diocletianusi közigazgatási reform után önállóan *Pontus*. A terület kutatásának legújabb eredményeit lásd a *Black Sea Studies* köteteiben (2000–2022, Aarhus University Press).
- 3 Pliniushoz lásd Gesztelyi 2001; Darab 2020.
- 4 A kapukhoz lásd Székely 2021, 74–75.
- 5 A ma leghíresebb ilyen nevű Krím-félszigeti város azonban nem az ókorban kapta a nevét, hanem 1783-ban II. Katalin császárnő „augusta” címére utal. A mai Szevasztopol városa mellett az ókori Khersonésos romjai láthatóak.
- 6 Reger 2007, 276–278.
- 7 Pelusium: fontos egyiptomi város a Nílus deltájának keleti részében, a külföldről érkező áruk számára az egyik belépési pont; vö. Plin. *NH* VI. 166; Székely 2022, 96; 100.
- 8 Reger 2007, 274–275.
- 9 „A Theodosiáig terjedő tengerparti hegyvidéket kivéve a félsziget többi része egészében sík és termékeny, nagyon jó gabonatermő, mert bármilyen szedett-vetett ekevassal felhasítva is harmincszoros magot ad. ... Régebbi időkben innen szállították Hellasba a gabonát és ebből a mocsárból sózott halakat.” (Strab. VII. 4, 6. Földy J. fordítása). Lásd még: Braund 2007, 39–68.
- 10 Strab. XI. 2.
- 11 Hannestad 2007, 85–100.
- 12 Lásd ehhez Opait 2007, 101–122.
- 13 Domzalski 2007, 161–182.
- 14 Žuravlev 2007, 209–238.
- 15 Lásd ehhez Avram 2007, 239–252.
- 16 Brodersen 1996.
- 17 Conte 1982.
- 18 A jegyzetekben is a latinus névalakokat használom, kivételt tettem Homéros, Strabón, Anaximandros, Hekataios, Ió és Héra neveinél.

Bibliográfia

- Avram, A. 2007. „Some Thoughts about the Black Sea and the Slave Trade before the Roman Domination (6th–1st Centuries BC)”: Gabrielsen–Lund 2007, 239–252.
- Braund, D. 2007. „Black Sea Grain for Athens? From Herodotus to Demosthenes”: Gabrielsen–Lund 2007, 39–68.
- Brodersen, K. 1996. C. Plinius Secundus d. Ä.: *Naturkunde.VI. Geographie: Asien*. München.
- Conte, G. B. 1982. Gaio Plinio Secundo: *Storia naturale*. Ed. (trad. e note). Torino.
- Darab Á. 2020. *A természet története. Plinius Természetrájának anekdotikus elbeszélsmódja*. Budapest.
- Domzalski, K. 2007. „Changes in Late Classical and Hellenistic Fine Pottery Production in the Eastern Mediterranean as Reflected by Imports in the Pontic Area”: Gabrielsen–Lund 2007, 161–182.
- Gabrielsen, V. – Lund, J. (szerk.) 2007. *Black Sea Studies 6 – The Black Sea in Antiquity. Regional and Interregional Economic Exchanges*. Aarhus.
- Gesztelyi T. 2001. „Utószó”: Plinius Maior: *Természetráj. Az ásványokról és a művészetekről* (XXXIII–XXXVII). Ford. Darab Á. – Gesztelyi T. Budapest, 369–381.
- Hannestad, L. 2007. „Timber as a Trade Resource of the Black Sea”: Gabrielsen–Lund 2007, 85–100.
- Opait, A. 2007. „A Weighty Matter: Pontic Fish Amphorae”: Gabrielsen–Lund 2007, 101–122.
- Reger, G. 2007. „Traders and Travelers in the Black and Aegean Seas”: Gabrielsen–Lund 2007, 273–286.
- Sallmann, K. G. 1971. *Die Geographie des Älteren Plinius in ihrem Verhältnis zu Varro*. Berlin – New York.
- Székely M. 2015. „Plinius a Parthus Birodalomról és Mesopotamiáról (Nat. 6, 29, 112–141)”: Székely M. – Illés I. Á. (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Wojtilla Gyula tiszteletére*. Szeged, 95–111.
- Székely M. 2021. „A scytháktól a sérekig (Plinius: *Naturalis Historia* VI. 14, 33 – 20, 55)”: *Ókor* 20/1, 74–83.
- Székely M. 2022. „Plinius Egyiptomról és Aethiopiáról”: *Aetas* 37/2, 95–109.
- Žuravlev, D. V. 2007. „Lighting Equipment of the Northern Pontic Area in the Roman and Late Roman Periods: Imports and Local Production”: Gabrielsen–Lund 2007, 209–238.

FORDÍTÁS

I. 1. A Pontus Euxinus,¹ melyet korábban vad és barátságatlan természete miatt Axinusnak neveztek, a természet különös rosszakarata folytán, mely a tenger mohó vágyának nem szab határt, mind Európa, mind Ázsia partjait érinti. Nem elég, hogy az óceán körülölelte a földeket, és azoknak egy részét vadságának növekedése miatt elragadta; nem elég, hogy a hegyek áttörése és Calpe² Afrikától való elszakítása után nagyobb területet árasztott el, mint amennyit meghagyott; nem elég, hogy újabb földeket elnyelve a Hellespontuson³ keresztül a Propontisba⁴ ömlött: de semmivel be nem telve a Bosporustól⁵ egy másik széles területen át is kiárad, míg a Maeotis-tó⁶ területével össze nem köti a saját hódítását.

2. Arról, hogy ez a föld akarata ellenére történt, tanúskodik az oly sok tengerszoros, és az ellenszegülő természet miatt oly kis távolságok: a Hellespontusnál 875 *passus*,⁷ a két Bosporusnál⁸ pedig még az ökrök számára is lehetséges az átkelés, innen származik mindkettőnek a neve. A testvéri összetartozás

a szétválás ellenére is megmaradt, mivel a két partról kölcsönösen hallani lehet a madarak énekét és a kutyák ugatását; még az emberi hang is áthallatszik, úgyhogy a két földrész között még beszélgetni is lehetne, ha a viharos szél ezt meg nem akadályozná.

3. A Pontus kiterjedését a Bosporustól a Maeotis-tóig egyesek 1438,5 [mérőföldre]⁹ becsülik, Eratosthenes¹⁰ 100 [mérőfölddel]¹¹ kevesebbre. Agrippa¹² [szerint] Calchadontól¹³ Phasisig¹⁴ 1000, innen a kimmeri Bosporusig 360 [mérőföldnyi] a távolság.¹⁵ Mi általában azt a távolságot fogadjuk el, amit a mi korunkban ismertünk meg,¹⁶ amikor éppen a kimmeri szorosnál¹⁷ vívtunk csatát.¹⁸

4. A Bosporus torkolatánál van tehát a Rebas folyó,¹⁹ melyet mások Rhesusnak neveztek. Ezután a Syrus,²⁰ majd Calpas kikötője²¹ és a híres Sangaris folyó²² következik. Ez a folyó Phrygiában²³ ered, s hatalmas folyók vizét gyűjti össze, köztük a Tembrogius²⁴ és a Gallus²⁵ is. A legtöbben Sagarius

1 Pontus Euxinus: Fekete-tenger (görögül Pontos Euxeinus); a jelentése: 'barátságos, vendégszerető tenger', mely valószínűleg a Pontos Axeinos ('barátságatlan tenger') eufemisztikus átértelmezése. Az *axeinos* valószínűleg óperzsa eredetű szó, jelentése: 'fekete'. Partvidékét részletesen leírta Arrianus *Periplus Euxeinu Pontu* című művében. Vö. Plin. IV. 76.

2 Calpe, -es f.: magas hegy a Gibraltári-tengerszorosnál. Hercules-oszlopainak egyike, a mai Gibraltár. Vö. Plin. III. 5.

3 Hellespontus: Helléspontos, a mai Dardanellák és vidéke. Hosszú, keskeny tengerszoros Kis-Ázsia és a thrák Khersonésos között, a Márvány- és az Égei-tenger közötti összeköttetés. Phrixos és Helle, valamint Héró és Leandros mondája kapcsolódik ehhez a helyhez; vö. Plin. IV. 49.

4 Propontis: a Márvány-tenger ókori neve, a Pontus Euxinus előtengere. vö. Plin. IV. 76.

5 Bosporus: a név valószínűleg thrák eredetű, a görög népetimológia alapján 'tehén gázló' a jelentése; a mítosz szerint Ió istennő Héra haragjától úgyve fehér tehén alakjában kelt át a szoroson. Itt Plinius a thrákiai Bosporusra (Bosporus Thracicus) utal. Az Európa és Ázsia között található tengerszoros a Márvány-tengert köti össze a Fekete-tengerrel. Vö. Plin. IV. 76.

6 Maeotis-tó: a mai Azovi-tenger. Már a görög világ is ismerte a halban gazdag tengert. Vö. Plin. IV. 78.

7 *Passus*: a római kettőslépés neve, kb. 140–150 cm. Mértékegységként 148 cm-nek számolják. Ezer kettőslépés = 1 római mérőföld = 1480 méter. 875 *passus* = 1,3 km.

8 A Bosporus Thracicus mellett ismert a Bosporus Cimmerius (kimmeri Bosporus, Kercsi-szoros) is, amely a Fekete-tengert köti össze az Azovi-tengerrel; vö. Plin. IV. 76.

9 1438,5 mérőföld: 2129 km

10 Eratosthenes (kyréni, Kr. e. 276 k. – 195/194 k.): görög tudós, matematikus, geográfus. Földrajzi kérdésekben Anaximandrosra, Hekataiosra és Nagy Sándor hadjáratának kísérőire támaszkodott.

11 100 mérőföld: 148 km.

12 Agrippa: M. Vipsanius Agrippa (Kr. e. 64/63 – Kr. e. 12): római hadvezér és államférfi, Augustus barátja, veje, egy ideig kijelölt utódja, befolyásos főparancsnoka. Íróként is működött, földrajzi kommentárokat írt. A Római Birodalom általa vezetett felmérése szolgált alapul egy nyilvánosan felállított világtérképhez vagy felirathoz, mely a *Tabula Peutingeriana* mintája lett. A műben az is-

mert világ területeit gyűjtötte össze méretük szerint, megadva a hosszanti kiterjedést és a vélhető szélességet is. Plinius a III–VI. könyveiben többször hivatkozik Agrippa művére, három esetben szó szerint is idéz tőle (V. 25; V. 38; VI. 37). A legtöbben úgy gondolják, hogy Agrippa munkáját egyfajta világtérképhez hasonló formában adták ki, de ez nem bizonyított és nem is nagyon valószínű: a méretadatoknak megfelelő rajzot nyilvánvalóan nem készítettek, inkább csak feljegyezték az adatokat. A mű talán egy nagy terjedelmű felirat formájában létezhetett. Két ránc maradt kisebb földrajzi munka, a *Demensuratio Provinciarum* és a *Divisio Orbis Terrarum* ugyancsak merített Agrippa művéből. Lásd még: Sallmann 1971, 91–95.

13 Calchadon: Chalkedón, vö. Plin. V. 149.

14 Phasis: határfolyó Kis-Ázsia és Colchis között.

15 360 mérőföld: 532,8 km.

16 Plinius a Domitius Corbulo által ekkor vezetett hadjárat során a rómaiak által megismert távolságokról beszél.

17 Kercsi-szoros.

18 Domitius Corbulo idején: Cn. Domitius Corbulo: római hadvezér a Kr. u. 1. században; Nero korának leghíresebb hadvezére, a keleti hadjáratok hadvezére 54 és 67 között; Nero parancsára öngyilkosságot követett el 67-ben; vö. Plin. VI. 23; 40.

19 Rebas: kisebb, de az Argonauták mítoszában való szereplése miatt (Dion. Periegetes 794) fontosabb folyó Bithyniában; a mai Riva.

20 Syrus: csak itt említett földrajzi név, bizonyára egy folyó; nem lokalizált.

21 Calpas: kikötő Bithyniában Byzantion és Heracleia között; lásd Xen. *Anab.* 6. 3. 4; Arr. *Periplus* 3; a mai Kaya Burun.

22 Sangaris: már Homéros (*Ilias* III. 187; 16. 719) és Hésiodos (*Theogonia* 344) által is megnevezett jelentős folyó Kis-Ázsiában; a mai Sakarya Nehri.

23 Phrygia: tájegység Kis-Ázsiában a Halystól nyugatra; vö. Plin. V. 145.

24 Tembrogius: a Sangaris mellékfolyója; vö. Liv. XXXVIII. 18. 8; a mai Porsuk Çayı.

25 Gallus: a Sangaris mellékfolyója; lásd még Strab. XII. 3. 7; a mai Göksu.

néven emlegetik. Azután a Coralius,²⁶ ahonnan a mariandynusok²⁷ földje kezdődik, Heraclea öble és városa,²⁸ mely a Lycus folyó²⁹ mellett található – a Pontus torkolatától 200 mérföldre³⁰ –, majd Acone kikötője,³¹ mely az aconitum mérge miatt hírhedt, Acherusia barlangja,³² a Paedopides,³³ a Callichoron,³⁴ a Sonautes folyók,³⁵ Tium városa,³⁶ mely Heracleától 38 mérföldre³⁷ található, és a Billis folyó.³⁸

II. 5. Ezen túl Paphlagonia³⁹ népe lakik, amelyet mások Pylaemenes⁴⁰ népének hívtak. A térséget Galatia⁴¹ zárja. A miletosiai városa, Mastya⁴² következik, azután Cromma,⁴³ ahol Cornelius Nepos⁴⁴ említést tesz az enetusokról, akikről szerinte az azonos nevű itáliai venetusok származtathatóak.⁴⁵ Azután Sesamon városa⁴⁶ következik, amelyet most Amastrisnak neveznek, majd a Cyturus⁴⁷ hegység, Tion⁴⁸ városától 63 mér-

földnyi⁴⁹ távolságra, Cimolis⁵⁰ és Stephane⁵¹ városai, és a Parthenius⁵² folyó.

6. A Carambis⁵³ hegyfok messzire kinyúlik, a Pontus kikötőjétől 325⁵⁴ vagy mások szerint 350 mérföld⁵⁵ távolságra van, s a kimmeri szorostól⁵⁶ is ugyanannyi a távolsága, vagy inkább – ahogyan néhányan gondolják – 312,5 mérföld⁵⁷. Volt itt egy város ugyanazzal a névvel,⁵⁸ és innen egy másik város, Armine.⁵⁹ Most itt egy Sinope⁶⁰ nevű colonia fekszik, amely Cyturustól⁶¹ 164 mérföldre⁶² van. Azután a Varecus folyó,⁶³ majd a cappadociai nép, továbbmenve a Caturia Gazelum,⁶⁴ majd a Halys folyó,⁶⁵ amely a Taurus⁶⁶ tövétől Cataonián⁶⁷ és Cappadocián keresztül folyik.

7. Az utána következő városok Gangre,⁶⁸ Carusa⁶⁹ és a szabad Amisum,⁷⁰ Sinopétől 130 mérföldre,⁷¹ és egy ugyanolyan

- 26 Coralius: csak itt említett folyó, nem lokalizált.
 27 Mariandynusok: egykori thrák törzs Kis-Ázsia észak-nyugati részén, a Fekete-tenger partján; vö. Strab. XII. 3, 2.
 28 Heraclea: jelentős kikötőváros a Fekete-tengernél (Herakleia Pontike); a mai Ereğli.
 29 Lycus: kis folyó, amely Heracleától délre a Fekete-tengerbe ömlik; valószínűleg a mai Güllüncü.
 30 200 mérföld: 296 km.
 31 Acone: kikötőváros a Fekete-tengeren Bithyniában, Heracleától keletre. A Pliniusnál található magyarázat – a név levezetése az *aconitum* (bizonyára sisakvirág) névből – valószínűtlennek tűnik; vö. Plin. XXVII. 4.
 32 Acherusia: barlang az azonos nevű meredek hegyfokban, Heracleától északra; lásd még Xen. *Anab.* V. 10, 2.
 33 Paedopides: csak itt említett folyó Paphlagoniában; nem lokalizált.
 34 Callichoron: folyó Paphlagoniában Heracleától keletre.
 35 Sonautes: csak itt megnevezett folyó; nem lokalizált.
 36 Tium: kikötőváros a Fekete-tengeren, Bithynia és Paphlagonia határán; a mai Filyos.
 37 38 mérföld: 56,25 km.
 38 Billis: folyó Bithyniában, gyakran Paphlagonia határfolyójának tekintik; vö. Apollon. Rhod. II. 791; Arrian. *Peripl.* 13: Billaios; a mai Filyos Çayı.
 39 Paphlagonia: tájegység Kis-Ázsia északi részén a Fekete-tenger partján; vö. Plin. V. 146.
 40 Pylaemenes: csak itt említett név, mint Paphlagonia régi neve. Pylaemenes Homérosnál Paphlagonia vezére volt a trójai háborúban (*Ilias* II. 581).
 41 Galatia: tájegység Kis-Ázsia középső részén; lásd még Plin. V. 146.
 42 Mastya: csak itt megnevezett város Paphlagoniában; nem lokalizált.
 43 Cromma: már Homéros által megnevezett város Paphlagonia tengerpartján (Hom. *Ilias* II. 855); lakossága Amastrisba települt át.
 44 Cornelius Nepos: (Kr. e. 100 körül – Kr. e. 27 körül) római történetíró; Frg. 14 Peter (HRR II. 31.) = Frg. 23 Marshall.
 45 (V)enetusok: törzs Paphlagoniában; vö. Hom. *Ilias* II. 852.
 46 Sesamon/Amastris: parti város Paphlagoniában; a mai Amasra.
 47 Cyturus: hegy és már Homéros által is megnevezett azonos nevű város Paphlagonia partvidékén (Hom. *Ilias* II. 853; a mai Cide.
 48 Tion: vö. Plin. VI. 4.
 49 63 mérföld: 93 km.
 50 Cimolis: város Paphlagoniában a Pontusnál; lásd még Arrian. *Periplus* 14; Ptol. V. 4, 2.; a mai Ginolu.

- 51 Stephane: város Paphlagonia partvidékén; lásd még Arrian. *Periplus* 14; Ptol. V. 4, 2.; a mai İstifan.
 52 Parthenius: már Homéros által is megnevezett folyó Paphlagoniában, a határt jelölte Bithyniával; a mai Bartınu.
 53 Carambis: Paphlagonia magas és meredek hegyfoka, amely az antik geográfiában a Fekete-tenger déli partjának közepének számított, lásd erről Dionysios Periégétés 151, 159; 785; a mai Kerempe Burnu.
 54 325 mérföld: 481 km.
 55 350 mérföld: 518 km.
 56 Kimmeri szoros: kimmeri Bosporos, Kercsi-szoros; vö. Plin. VI. 2.
 57 312,5 mérföld: 462,5 km.
 58 Azonos nevű város (Carambis): nyilvánvalóan a fenti azonos nevű hegyfokon fekvő város; a mai Ilyasbey közelében.
 59 Armine: kikötőváros Paphlagoniában; lásd még Arrian. *Periplus* 14; a mai Akliman.
 60 Sinope: kezdetben thessaliai, azután miletosi colonia Paphlagonia Assyriának vagy Syriának nevezett vidékén; kikötővárosként és az Argonauták mítoszában játszott szerepe okán is jelentős az antik geográfia számára; a mai Sinop.
 61 Cyturus: vö. Plin. VI. 5.
 62 164 mérföld: 242,75 km.
 63 Varecus: a Paphlagonia és Cappadocia közötti határfolyó csak itt megemlített neve.
 64 Caturia Gazelum: csak itt megnevezett város, nem lokalizált.
 65 Halys: Kis-Ázsia legnagyobb folyója, határfolyóként is jelentős; ma Kizilirmak.
 66 Taurus: a kis-ázsiai Cariától és Lykiától nyugton Cilicián keresztül áthúzódó hegység.
 67 Cataonia: tájegység Cappadocia délkeleti részén.
 68 Gangre: város Paphlagoniában; vö. Plin. VI. 5; az utolsó paphlagon uralkodó, Deiotaros székhelye; a mai Cankiri, északkeletre Ankarától.
 69 Carusa: paphlagoniai part városa, Sinopétől délkeletre; vö. lásd Plin. VI. 6; Arrian. *Periplus* 14; a mai Gerze.
 70 Amisum: parti város Pontusban az azonos nevű tengeröböl partján, a Halys és az Iris torkolata között. Igen nagy jelentősége van a kereskedelem és tengerhajózás szempontjából, mivel ez az egyetlen kikötőhely Sinope és Trapezus között. VI. Mithridates Eupator (pontusi király Kr. e. 120–63) alatt az egyik székváros lett. Változatos történelem után még a bizánci időkben is jelentős; a mai Samsun.
 71 130 mérföld: 192,5 km.

nevű tengeri öböl akkora homorulattal, hogy Asiát csaknem szigetté teszi:⁷² nem több mint 200 mérföld⁷³ a távolsága a szárazföldön keresztül az issicusi Ciliciai öbölhöz. Az egész vidéken valójában csak három görög népről számolnak be: dór, ión, aiol, a többi barbár nép. Közvetlenül Amisus mellett épült a Mithridates által alapított Eupatoria városa.⁷⁴ Miután legyőzték őt, mindkettőt Pompeiopolisnak nevezték el.

III. 8. Cappadocia⁷⁵ belsejében van Claudius császár Archelais⁷⁶ nevű coloniája, ami mellett folyik a Halys folyó, Comana városa,⁷⁷ amit Saliusnak, Neocaesarea,⁷⁸ amit Lycusnak, és Amasia,⁷⁹ amit Irisnek is neveznek, mindez Gazacena⁸⁰ vidékén; Colopenében⁸¹ pedig Sebastia⁸² és Sebastopolis⁸³ – ezek kicsi, de a fentebb említettekhez hasonló városok –, a területének fennmaradó részén a Semiramis⁸⁴ alapította Melita⁸⁵ az Euphratestől⁸⁶ nem messze; Diocaesarea,⁸⁷ Tyana,⁸⁸ Castabala,⁸⁹ Magnopolis,⁹⁰ Zela⁹¹ és az Argaeus-hegy⁹² lábánál Mazacum,⁹³ amit most Caesareának neveznek.

72 Csaknem sziget: az antik geográfiában elterjedt, valójában hamis nézet, hogy a Sinopei öböl és a Ciliciában – tehát Kis-Ázsia délkeleti vidékén – lévő Issosi öböl között 200 mérföld a távolság, tehát Kis-Ázsia csaknem egy sziget.

73 200 mérföld: 296 km.

74 Eupatoria: a várost VI. Mithridates Eupator alapította, akit Kr. e. 66-ban Pompeius legyőzött a 3. mithridatesi háborúban (Kr. e. 74–64) a Lycus folyónál. A várost ezután átnevezték Pompeiopolisnak vagy Magnopolisnak. Ezekhez a nevekhez vö. Strab. XII. 3, 30; Appian. *Mithridateios* 115, 561.

75 Cappadocia: vö. Plin. VI. 6.

76 Archelais: város Cappadociában; Claudius császár (41–54) coloniává emelte; az, hogy a Halys mellette folyik, nem felel meg a valóságnak.

77 Comana/Salius: város a cappadociai Cataonia vidékén; vö. Strab. XII. 3, 32; Ptol. V. 6, 22.

78 Neocaesarea/Lycus: jelentős város Pontusban; a mai Niksar.

79 Amasia: jelentős város a Fekete-tengernél, egy mély, az Iris folyó által keresztülfolyt medencében; a pontusi királyok székhelye; Strabón szülővárosa, amiről részletesen ír: XII. 3, 39; a mai Amasya.

80 Gazacena: vidék Kis-Ázsia északi részén.

81 Colopene: vidék Kis-Ázsia északi részén.

82 Sebastia: Augustus Caesar után elnevezett város Pontusban; vö. Ptol. V. 6, 9; a mai Sivas.

83 Sebastopolis: Augustus Caesar után elnevezett város Pontusban; vö. Ptol. V. 6, 8; a mai Sulusaray.

84 Semiramis: Babilon legendás királynője; lásd még Hdt. II. 184; III. 154.

85 Melita: nagyon régi, Melitenének is nevezett város Cappadociában; vö. Plin. V. 84; a mai Malatya.

86 Euphrates: Előázsia leghosszabb folyója, nyugati főfolyója; vö. Plin. V. 83; a mai Al-Furat.

87 Diocaesarea: város Cappadociában; vö. Ptol. V. 6, 13.

88 Tyana: régi és jelentős város Cappadociában a Taurus partján; vö. Strab. XII. 2, 7; a mai Kemerhisar.

89 Castabala: Hieropolis városának eredeti, csak az irodalomban hagyományozott neve Cilicia délkeleti részén; lásd még Strab. XII. 2, 7; a mai Bodrum-Kalesi közelében.

90 Magnopolis: Eupatoria új neve; vö. Plin. VI. 7.

91 Zela: a Ziela másik írásmódja; vö. Plin. VI. 10.

92 Argaeus-hegy: cappadociai hegy a Halystól délre; 3900 méter feletti magasságával Kis-Ázsia legmagasabb hegye; lásd még Strab. XII. 2, 7; Ptol. V. 6, 7; a mai Erciyes Dağı.

9. Cappadociának azt a részét, amely Armenia⁹⁴ Maior előtt fekszik, Melitenének hívják, a Commagene⁹⁵ felé eső részét Cataoniának,⁹⁶ a Phrygia⁹⁷ felé esőt Garsauritisnak,⁹⁸ a Cammane felé esőt Sargaurasanának,⁹⁹ a Galatia¹⁰⁰ felé esőt pedig Morimeneknek,¹⁰¹ ahol a Cappadox¹⁰² folyó határolja ezeket, amiről a terület lakói a nevüket kapták, korábban ugyanis leucosyreknek¹⁰³ nevezték őket. A fent említett Neocaesareától a Lycus folyó¹⁰⁴ választja el Armenia Minort. A belsejében Coeranus¹⁰⁵ is jól ismert, a parton pedig Amisus¹⁰⁶ után a Chadisia¹⁰⁷ nevű város és folyó következik, valamint Lycastum,¹⁰⁸ ahonnan Themiscyrene¹⁰⁹ vidéke elkezdődik. Azután az Iris folyó, amibe a Lycus torkollik.¹¹⁰

IV. 10. A belsejében van Ziela városa,¹¹¹ ami Triarius¹¹² vereségéről és C. Caesar győzelméről ismert;¹¹³ a partvidékén a Thermodon folyó,¹¹⁴ ami a Phanoriának¹¹⁵ nevezett várnál ered és az Amazonius-hegy¹¹⁶ lába mentén folyik. Volt egy ilyen

93 Mazacum: város Ciliciában; vö. Strab. XII. 2, 7; Ptol. V. 6, 15; Kr. u. 17-ben Tiberius Caesareának nevezte át és Cappadocia provincia fővárosává tette; a mai Kayseri.

94 Armenia: hegyvidéki terület, felföld Kis-Ázsia keleti részén; Nyugaton Cappadocia, északon Colchis és Hiberia, keleten és délkeleten Media Atropatene és Adiabene, délen és délnyugaton Osrhoene és Commagene határolja. Armenia Maior az Euphratestől keletre, Armenia Minor az Euphratestől nyugatra fekvő terület; vö. Plin. V. 83; VI. 37.

95 Commagene: táj Észak-Syriában, a Taurus hegylánc déli lejtőitől az Euphratesig; vö. Plin. VI. 41.

96 Cataonia: vö. Plin. VI. 6.

97 Phrygia: vö. Plin. VI. 4.

98 Garsauritis: vö. Strab. XII. 2, 10.

99 Cammane és Sargaurasana: vö. Strab. XII. 1, 4.

100 Galatia: vö. Plin. VI. 5.

101 Morimene: vö. Strab. XII. 1, 4.

102 Cappadox: a Halys csak itt említett mellékfolyója; nem azonosított.

103 Leucosyrek: görög szó, 'fehér syrek' a jelentése.

104 Neocaesarea, Lycus folyó: vö. Plin. VI. 8.

105 Coeranus: csak itt említett folyó; nem azonosított.

106 Amisus: vö. Plin. VI. 7.

107 Chadisia: nem pontosan lokalizált város és azonos nevű folyó Kis-Ázsia északi partvidékén.

108 Lycastum: nem pontosan lokalizált város Kis-Ázsia északi partvidékén; vö. Pomp. Mela I. 105.

109 Themiscyrene: vidék Themiskyranál, vö. Plin. VI. 10.

110 Iris: folyó; vö. Plin. VI. 8.

111 Ziela: város az Iris egy mellékfolyóján; Caesar Kr. e. 47-es győzelmének helyeként ismert.

112 Triarius: C. Valerius Triarius a 3. Mithridates-féle háborúban Lucullus egyik legatusa; Kr. e. 73-ben elfoglalta Bithyniában Apameát, Kr. e. 68-ban Mithridatest a pontusi Comana mellett megverte. Kr. e. 67-ben magára hagyva Gaziura és Ziela (Zela) közt vereséget szenvedett. Vö. Caes. *b. Alex.* 72. Dio *Caes.* XXXV. 10, 12.

113 C. Caesar győzelme: a pontusi II. Pharnaces (Kr. e. 63–47, VI. Mithridates Eupator fia) elleni háborúban Kr. e. 47-ben. Caesar ezt a győzelmét jelentette állítólag a *veni, vidi, vici* szavakkal; vö. Suet. *Caes.* 37, 2.

114 Thermodon: kisázsiai folyó, amely a Fekete-tengerbe torkollik; a mai Terme Çayı.

115 Phanoria: csak itt említett vár.

116 Amazonius-hegy: mitikus hegység Pontusban; az amazonok házája; vö. Apollon. Rhod. II. 979.

nevű város is,¹¹⁷ és még további öt: Amazonium,¹¹⁸ Themiscyra,¹¹⁹ Sotira,¹²⁰ Amasia és Comana,¹²¹ most Matium.¹²²

11. Azután a geneta és a chalib törzsek,¹²³ Cotyorum városa,¹²⁴ a tibaren és a mossyn törzsek,¹²⁵ akik testüket jelekkel látják el, a macrocephal törzs,¹²⁶ Cerasus városa,¹²⁷ Cordule kikötője,¹²⁸ a bechir¹²⁹ és a buxer törzs,¹³⁰ a Melas folyó,¹³¹ a machoron¹³² és a siden törzs¹³³ és a Sidenus folyó,¹³⁴ ami átfolyik Polemonium városán,¹³⁵ Amisumtól 120 mérföldnyire.¹³⁶ Azután az Iasonius és Melanthius folyók,¹³⁷ és Pharnacea városa¹³⁸ 80 mérföldre¹³⁹ Amisustól, Tripolis¹⁴⁰ vára és folyója, valamint Philocalia¹⁴¹ és a folyó nélkül Liviopolis,¹⁴² valamint 100 mérföldre¹⁴³ Pharnaceától a szabad, kietlen hegységétől körülzárt Trapezus.¹⁴⁴

12. Ezen túl az armenochalyb törzs él,¹⁴⁵ és Armenia Maior 30 mérföldre¹⁴⁶ innen. A parton Trapezus előtt van a Pyxites folyó,¹⁴⁷ azon túl pedig a henioch sann törzs,¹⁴⁸ az Absarrus¹⁴⁹ folyó az ugyanilyen nevű várral a torkolatában, 140 mérföldre¹⁵⁰ Trapezustól. A hegyek mögött ezen a helyen van Hibe-

ria,¹⁵¹ a parton pedig a heniochok, az ampreuták és a lazok,¹⁵² az Acampseon, Isis, Nogrus és Bathys folyók,¹⁵³ a colch törzs,¹⁵⁴ Matium városa, a Heracleum folyó és az ugyanilyen nevű hegyfok,¹⁵⁵ valamint a Pontus leghíresebb folyója: a Phasis.¹⁵⁶

13. Ez a moschusok¹⁵⁷ vidékén ered, 38 és fél mérföld¹⁵⁸ hosszan minden nagy hajó számára hajózható, onnan a kisebbeknek még sokkal tovább is, és 120 híd található rajta. A partjain több város volt, a legnevesebbek ezek közül Tyndaris¹⁵⁹, Circaeum, Cygnum¹⁶⁰ és a torkolatnál Phasis.¹⁶¹ A legismertebb mégis Aea¹⁶² lett, 15 mérföldre¹⁶³ a tengertől, ahol az óriási folyók, a Hippos¹⁶⁴ és a Cyaneos¹⁶⁵ két oldalról a Phasisba folynak. Most már csak Surium¹⁶⁶ van ott, amit egy folyóról neveztek el, ami azon a helyen torkollik, ameddig – mint mondtuk – nagy hajókkal hajózható. Felvesz még más, nagyságuk és számuk alapján figyelemre méltó folyókat is, többek között a Glaucust.¹⁶⁷ A torkolatnál fekszik egy név nélküli szigete, 70 mérföldre¹⁶⁸ Absarrumtól.¹⁶⁹

117 Város (Thermodon): nem pontosan lokalizált.

118 Amazonium: város Pontosban; vö. Mela I. 105; nem lokalizált.

119 Themiscyra: város Thermodon területén; az irodalomban gyakran az amazonok székhelyeként említik; vö. Mela I. 105; nem azonosított.

120 Sotira: csak itt említett város Cappadociában; nem azonosított.

121 Amasia, Comana: vö. Plin. VI. 8.

122 Matium: Comana régi neveként csak itt említett.

123 Geneta, chalib törzsek: a Fekete-tenger déli partján élő törzsek; utóbbi rézmegmunkálás miatt híres; vö. Plin. VII. 197.

124 Cotyorum: Sinope gyarmatvárosa a Fekete-tenger partján; vö. Arrian. *Peripl.* 16.

125 Tibaren, mossyn törzsek: a Fekete-tenger déli partján élő törzsek.

126 Macrocephal törzs: görög eredetű szó, jelentése: nagyfejű; Colchistól nyugatra élő törzs; vö. Strab. XI. 11, 8; Mela I. 107.

127 Cerasus: város a Fekete-tenger partján; később Pharnacea; vö. Arrian. *Peripl.* 16; a mai Giresun.

128 Cordule: kikötő a Fekete-tenger partján; vö. Ptol. V. 6, 10.

129 Bechir törzs: a Fekete-tenger déli partján élő törzs, Trapezustól keletre; vö. Mela I. 107.

130 Buxer/buxer törzs: a Fekete-tenger déli partján élő törzs; vö. Mela I. 197.

131 Melas: csak itt említett folyó Pontusban; nem azonosított.

132 Machoron törzs: a Maeotishoz egészen közel éltek, majd a Fekete-tenger déli partjára vándoroltak; vö. Arrian. *Peripl.* 11; Dio LXVIII. 19, 2.

133 Siden törzs: Kis-Ázsia északi részén élő törzs; vö. Ptol. VI. 7, 4.

134 Sidenus: csak itt említett folyó a sidenek területén; valószínűleg a mai Bolaman Çayı.

135 Polemonium: valaha Side, vö. Strab. XII. 3, 16; majd I. Polemon (Kr. e. 38–8) vagy II. Polemon (38–64) által átnevezett város a Fekete-tenger déli partján; vö. Arrian. *Peripl.* 16; valószínűleg a mai Bolaman mellett

136 120 mérföld: 177,5 km.

137 Iasonius, Melanthius: folyók a Pontus partja mentén; utóbbihoz vö. Arrian. *Peripl.* 16; a mai Meletirmak.

138 Pharnacea: Pharnaces, VI. Mithridates Eupator nagyapja által alapított/átnevezett parti város Pontusban; a mai Giresun.

139 80 mérföld: 118,5 km.

140 Tripolis: város várral a Fekete-tenger déli partvidékén, csak itt említett azonos nevű folyó torkolatánál; vö. Arrian. *Peripl.* 16; a mai Tirebolu.

141 Philocalia: többször említett, de nem pontosan lokalizált hely a Fekete-tenger déli partján.

142 Liviopolis: csak itt megnevezett város.

143 100 mérföld: 148 km.

144 Trapezus: jelentős város a Fekete-tenger déli partján; Miletos és annak coloniája, Sinope alapította; 64-től *civitas libera* státuszú; a mai Trabzon.

145 Armenochalyb törzs: csak itt és a Plin. VI. 29-nél említett törzs.

146 30 mérföld: 44,5 km.

147 Pyxites: kis folyó a Fekete-tenger délkeleti partján; vö. Arrian. *Peripl.* 7.

148 Henioch sann törzs: a heniochokhoz tartozó törzs; vö. Arrian. *Peripl.* 11.

149 Absarrus: folyó és vár a Fekete-tenger déli partjánál; vö. Arrian. *Peripl.* 6.

150 140 mérföld: 207,25 km.

151 Hiberia: körülbelül a mai Grúzia területe.

152 Heniochok, ampreuták, lazok: törzsek a Fekete-tenger déli partján.,

153 Acampseon, Isis, Nogrus és Bathys: folyók a Fekete-tenger délkeleti partján.

154 Colch: törzs Colchis területén a Fekete-tenger délkeleti partján Armenia és a Caucasus között.

155 Heracleum: folyó és hegyfok; vö. Arrian. *Peripl.* 18.

156 Phasis: vö. Plin. VI. 3.

157 Moschusok: nagyobb törzsszövetség Colchis déli részén; vö. Plin. V. 99; VI. 29.

158 38 és fél mérföld: 57 km.

159 Tyndaris: csak itt említett város Colchisban

160 Circaeum, Cygnum: colchisi városok a Phasisnál.

161 Phasis: az azonos nevű folyó torkolatánál fekvő város, milétosi alapítású; a mai Poti.

162 Aea: mitikus város a Phasisnál.

163 15 mérföld: 22,25 km.

164 Hippos: folyó Colchisban; vö. Strab. XI. 2, 17; Arrian. *Peripl.* 10; talán a mai Kodori.

165 Cyaneos: görög eredetű név, jelentése 'sötét'; folyó Aea mitikus vidékén; nem lokalizált.

166 Surium: város Colchisban az azonos nevű folyó torkolatánál; vö. Ptol. V. 9, 5.

167 Glaucus: görög eredetű név, jelentése 'világos'; folyó Aea mitikus vidékén; nem lokalizált.

168 70 mérföld: 103,5 km.

169 Absarrum: vö. Plin. VI. 12.

14. Ezután egy másik folyó a Charien,¹⁷⁰ a saltius törzs,¹⁷¹ akiket a régi időkben phthirophagoknak neveztek, és egy másik: a sannok. Azután a Chobus folyó,¹⁷² ami a Caucasusból¹⁷³ ered, a suanok¹⁷⁴ vidékén keresztül folyik, azután Rhoan¹⁷⁵ és Egritice vidéke,¹⁷⁶ a Sigama,¹⁷⁷ a Thersos, az Astelephus¹⁷⁸ és a Chrysorrhoeas folyók,¹⁷⁹ az absil törzs,¹⁸⁰ Sebastopolis vára,¹⁸¹ 100 mérföldre¹⁸² Phasistól,¹⁸³ a sanig törzs,¹⁸⁴ Cygnus városa, a Penius¹⁸⁵ nevű folyó és város. Ezután következtek a soknevű henioch törzsek.

15. Ez alatt fekszik a pontusi Colica¹⁸⁶ vidéke, ahol – mint már mondtuk – a Caucasus magaslatai a Ripaeus-hegységhez¹⁸⁷ fordulnak; egyfelől az Euxinus- és a Maeotis-tenger irányába húzódik, másfelől a Caspi- és Hyrcani-tenger felé.¹⁸⁸ A fennmaradó partokon vad népek élnek: a melanchlaenok¹⁸⁹ és a coraxok¹⁹⁰, a colchok városában, Dioscuriasban¹⁹¹ az Anthemus folyónál,¹⁹² ami most elhagyatott, de egykor olyan híres volt, ahogy Timosthenes¹⁹³ írja, hogy ott 300 különböző nyelvet be-

szelő nép jött össze.¹⁹⁴ Még később is 130 tolmácsunk bonyolította ott az ügyeket.

16. Némelyek szerint Amphitus és Telchius, Castor és Polux kocsihajtói alapították, akikről csaknem bizonyos, hogy a henioch törzs származik. Dioscuriastól 100 mérföldre,¹⁹⁵ Sebastopolistól 70 mérföldre¹⁹⁶ van Heracleum városa.¹⁹⁷ Azután az achaeusok, mardusok és cerceták, utánuk a seracusok és a cephalotomusok.¹⁹⁸ Ennek a vidéknek egészen a belsejében van Pityus,¹⁹⁹ egy nagyon gazdag város, amit a heniochok leromboltak. Hátuk mögött az epagerriták,²⁰⁰ egy sarmata nép él a Caucasus gerincein, ezek után a sauromaták.²⁰¹

17. Hozzájuk menekült Claudius császár idejében Mithridates,²⁰² és később azt mesélte, hogy a thalok²⁰³ voltak a szomszédok, akik keleten eljutottak a Caspi-tenger bejáratáig, és hogy ez apály idején kiszáradt. A tengerparton azonban a cerceták mellett ott volt az Icarus folyó,²⁰⁴ az achaeok a Hieron folyóval és várossal,²⁰⁵ Heracleontól 136 mérföldre.²⁰⁶ Azután a Cru-

170 Charien: görög eredetű név, jelentése 'kecses, kedves' folyó Colchisban; vö. Arrian. *Peripl.* 10; Ptol. V. 10, 2; ma Nabida.

171 Saltius törzs: régebbi nevük (phthirophagok) görög eredetű, jelentése 'fenyőtobozevők'.

172 Chobus: folyó a colchisi parton; vö. Arrian. *Peripl.* 10; a mai Chobi.

173 Caucasus: magas hegység a Fekete-tenger és a Caspi-tenger között. Az antik geográfiában a közép-ázsiai hegység nyulványának tartották. Vö. Plin. VI. 37.

174 Suanok: vö. Strab. XI. 2, 14; Ptol. V. 8, 13.

175 Rhoan: csak itt említett folyó a Fekete-tenger kaukázusi partján; valószínűleg a mai Kuria.

176 Egritice: nem pontosan lokalizált terület a Fekete-tenger kaukázusi partján.

177 Sigama: folyó a Fekete-tenger kaukázusi partján; vö. Arrian. *Peripl.* 10; Ptol. V. 9, 2; valószínűleg a mai Zehali.

178 Thersos, Astelephus: folyók a Fekete-tenger kaukázusi partján; utóbbihoz vö. Arrian. *Peripl.* 11.

179 Chrysorrhoeas: csak itt említett folyó a Fekete-tenger kaukázusi partján; görög eredetű a név, jelentése 'arany folyó'.

180 Absil: csak itt és Arrian. *Peripl.* 11-ben említett, a Fekete-tenger kaukázusi partján élő törzs.

181 Sebastopolis: Augustus császárról elnevezett város a Fekete-tenger kaukázusi partján.

182 100 mérföld: 148 km.

183 Phasis: város az azonos nevű folyónál (vö. Plin. VI. 3); vö. Plin. VI. 14.

184 Sanig: henioch törzs a Fekete-tenger kaukázusi partján; vö. Arrian. *Peripl.* 11.

185 Penius: csak itt és Ovidiusnál (*Epist. ex Ponto* IV. 10, 47) megnevezett folyó Colchis fekete-tengeri partján, és csak itt említett azonos nevű város; nem azonosított.

186 Colica: a Fekete-tenger keleti partján fekvő terület; vö. Mela I. 110.

187 Ripaeus-hegység: mitikus hegység, amely az antik felfogás szerint Ázsiát és Európát északon határolja; vö. Plin. IV. 78; VI. 33.

188 Caspi- és Hyrcani-tenger: mindkét név a mai Kaszpi-tengert jelöli, az elnevezések az egyes parton lakó törzsek nevére vezethetők vissza. A Hyrcani-tenger a mai Kaszpi-tenger déli-délkeleti partvidékét jelöli. Vö. Plin. VI. 35.

189 Melanchlaenok: törzs Colchis partján; vö. Scylax *Periplus* 79; Mela I. 110; II. 14; Amm. Marc. XXXI. 5.

190 Coraxok: törzs Colchis partján, vö. Mela I. 110.

191 Dioscurias: jelentős Fekete-tengeri kikötő; Milétos által Kr. e. 540 körül alapított görög város, egy korábbi, Kr. e. második évezredbeli település helyén; Kr. e. 30-tól 640-ig Sebastopolis a város neve Augustus után; vö. Arrian. *Peripl.* 10; Strab. XI. 2, 14–16; a mai Suhumi.

192 Anthemus: csak itt említett folyó Colchisban.

193 Timosthenes: rhodusi görög hajós, földrajztudós; a Kr. e. 280–270-es években flottaparancsnokként II. Ptolemaios egyptomi uralkodó szolgálatában állt. Tíz könyvben írt egy mára már elveszett peripluszt, melyet Eratosthenes és Strabon is sokat idéz.

194 Strab. XI. 2. 16: „Összejön ott mintegy 70, sőt némelyek szerint, akik nemigen törődnek az igazsággal, 300 néptörzs is, de ez mind más nyelven beszél... Legnagyobb részük sarmata, de mind kaukasosi.”

195 100 mérföld: 148 km.

196 70 mérföld: 103,5 km.

197 Heracleum: város a Fekete-tenger kaukázusi partjának egyik hegyfokán; nem lokalizált.

198 Achaeusok, mardusok, cerceták, seracusok, cephalotomusok: törzsek a Fekete-tenger keleti (achaeusok, mardusok) és északkeleti (cerceták) partján.

199 Pityus: város a Fekete-tenger északkeleti partján; vö. Strab. XI. 2, 14; Arrian. *Peripl.* 18; a mai Pitsunda.

200 Epagerriták: csak itt említett sarmata törzs.

201 Sauromaták: a sarmaták másik neve.

202 Mithridates: III. Mithridates bosporusi király (Kr. u. 38–46), Aspurgos fia, VI. Mithridates Eupator leszármazottja. III. Mithridates és Cotys (46–63) között trónviszály alakult ki, Claudius császár Cotyst támogatta és győzelemre segítette. Miután a római csapatokat visszavonták a térségből, Mithridates fellázadt, de nem járt sikerrel; vö. Tac. *Ann.* XII. 15–21; Plut. *Galba* 13; Cassius Dio LX. 8, 2.

203 Thalok: népcsoport a Maeotisnál; vö. Mela I. 19; Ptol. V. 8, 12.

204 Icarus: csak itt megemlített folyó.

205 Hieron: város azonos nevű folyóval; görög eredetű szó, jelentése 'szent'; vö. Arrian. *Peripl.* 18; a mai Novorossijsk.

206 136 mérföld: 201,25 km.

noe-hegyfok,²⁰⁷ e mögött a toreták által lakott sziklás ormok, Sindica város,²⁰⁸ 67 és fél mérföldre²⁰⁹ Hierontól, és a Setheries folyó.²¹⁰ Innen a távolság a kimmeri Bosporus²¹¹ bejáratához 88 és fél mérföld.²¹²

VI. 18. Magának a félszigetnek, ami a Pontus és a Maeotis-tó között terül el, a hossza nem több mint 67 és fél mérföld,²¹³ a szélessége soha nincs 2 iugerum²¹⁴ alatt; Eionnak²¹⁵ hívják. A Bosporus partja mindkét oldalon, Ázsia és Európa felől is behajlik a Maeotis-tóba. A bejáratánál a városok: Hermonasa,²¹⁶ azután a miletosiak Cepoe városa,²¹⁷ azután Stratoclia²¹⁸ és Phanagoria,²¹⁹ a csaknem elhagyatott Apaturos,²²⁰ és a torkolat legkülső részénél Cimmerium, amit egykor Chimerionnak²²¹ hívtak. Innen kezdődik a Maeotis-tó, amit Európánál már említettünk.

VII. 19. Cimmeriumtól kezdődően laknak a maeoticusok,²²² a valusok, a serbusok, a serreusok, a scizusok, a gnissusok.²²³ Azután a Tanais folyónál,²²⁴ amelynek két torkolata van, laknak a sarmaták,²²⁵ akik állítólag a médek leszármazottai, és maguk is sok törzsre tagolódnak: először az asszonyuralom alatt élő sauromaták,²²⁶ akikkel az amazonok²²⁷ házasságot kötnek; azután a naevazák, a coiták, a cizicusok, a messenianusok, a costobocusok, a zeceták, a zigák, a tindarusok, a thussageták, a tyrcák az erdős völgyekkel tarkított pusztaságokig, ezeken túl az arimphaeusok,²²⁸ akik a Ripaeus-hegységig terjeszkednek.

20. A Tanaist a scythák²²⁹ Silisnek nevezik, a Maeotist Temarundának, amivel a tenger anyját²³⁰ jelölik. A Tanais torko-

latánál fekszik egy város. A szomszédos területeket először a carok birtokolták, majd a clazomenusok²³¹ és a maeonok, azután a panticipaeumiak.²³² Néhányan a Maeotis körül a Ceraunius-hegységben²³³ a következő törzseket adják meg:

21. a parton a napiták, és fentebb a colchisiakkal szomszédos essedonák²³⁴ a hegyekben, azután a camacák,²³⁵ az oranusok, az autacák, a mazamacák, a cantiocapták, az agamathák, a picusok, a rymosolusok, az acascomarcusok,²³⁶ és a Caucasus hegyhátain az icatalák, az imadochusok, a ramusok, az anclacák, a tydiusok, a carasteseusok, az authiandák.²³⁷ A Lagous folyó²³⁸ a Catheus-hegységből²³⁹ ered, ebbe torkollik az Opharus folyó,²⁴⁰ ott a cauthadák, az ophariták²⁴¹ népei vannak. A Menotharus és az Imityen folyók a Cissius-hegységből²⁴² erednek; lentebb az acdeusok, a carnák, az uscardeusok, az accisusok, a gabrusok, a gegarusok élnek; és az Imityis forrásánál az imityusok és az apartaeusok.²⁴³

22. Mások úgy adják meg, hogy az aucheta, az atherneus és az asampata scythá törzsek²⁴⁴ vándoroltak be ide, akik a tanaitákat²⁴⁵ és a napaeusokat²⁴⁶ egytől egyig megsemmisítették. Néhányak szerint az Ocharius folyó²⁴⁷ a canticusok és a sapaeusok²⁴⁸ területén keresztül folyik, a Tanais azonban a satharcheusok, a herticheusok, a spondolicok, a synhieták, az anasusok, az issusok, a cataeták,²⁴⁹ a tagorák, a caronusok, a neripusok, az agandaeusok, a meandaraeusok, a satharcheusok és a spalaesusok²⁵⁰ területén folyik. VIII. 23. Végére értünk

207 Crunoe-hegyfok: előhegység a Fekete-tenger északkeleti partján.

208 Sindica: az ázsiai Sarmatia fekete-tengerparti kikötővárosa; vö. Mela I. 111; Arrian. *Peripl.* 18; Ptol. V. 8, 4; a mai Anapa.

209 67 és fél mérföld: 100 km.

210 Setheries: csak itt megemlített folyó az ázsiai Sarmatiában.

211 Kimmeri Bosporus: mai neve Keresi-szoros; vö. Plin. VI. 2.

212 88 és fél mérföld: 131 km.

213 67 és fél mérföld: 100 km.

214 Iugerum: római mértékegység; 1 iugerum = 28 800 négyzetláb = 0,252 ha.

215 Eion: csak itt említett félsziget a Pontus és a Maeotis között.

216 Hermonasa: görög kikötőváros; vö. Arrian. *Peripl.* 16; a mai Akçaabat közelében.

217 Cepoe: miletosi alapítású város a Fekete-tenger északi partján; görög eredetű név, jelentése 'kertek'; vö. Strab. XI. 2, 10.

218 Stratoclia: csak itt említett város.

219 Phanagoria: a Bosporusi Királyság ázsiai részének fővárosa; vö. Strab. XI. 2, 10; Mela I. 112; romok a mai Sennoj közelében.

220 Apaturos: vö. Strab. XI. 2, 10.

221 Cimmerium, Chimerion: város a Taurica-félszigeten (ma Krím); vö. Mela I. 112; Ptol. III. 6, 6.

222 Maeoticusok: a Maeotis mellett élő törzsek; vö. Plin. VI. 1.

223 Valusok, serbusok, serreusok, scizusok, gnissusok: csak itt említett törzsek az ázsiai Sarmatiában; nem lokalizáltak.

224 Tanais: jelentős folyó, a Maeotisba ömlik; ma Don.

225 Sarmaták: a Visztula és a Volga közötti steppei területeken élő törzsek gyűjtőneve; vö. Plin. VI. 39.

226 Asszonyuralom alatt élő sauromaták: vö. Mela I. 116.

227 Amazonok: harcoss nők mitikus népe, az antik geográfiában leginkább az ismeretlen északkeletre helyezik őket; vö. Plin. VI. 35.

228 Naevazák, coiták, cizicusok, messenianusok, costobocusok, zeceták, zigák, tindarusok, thussageták, tyrcák, arimphaeusok: nem azonosított, csak itt említett sarmata törzsek.

229 Scythák (szkiták): a Caspi-tengertől keletre élő lovasnomádok gyűjtőneve. Herodotus írja, hogy a perzsákkal gyakran háború-

tak (Hdt. IV. 1). A scythák szokásairól lásd: Hdt. IV. 2. Vö. Solin. 49, 6; Mart. Cap. VI. 693; Isid. *Orig.* IX. 2, 62; XIV. 8, 2; Plin. VI. 33.

230 Tenger anyja: a Maeotis öslakos/helybeli elnevezése; vö. Mela II. 7.

231 Carok, clazomenusok: csak itt említett törzsek.

232 Panticipaeumiak: a Bosporusi Királyság Panticipaeum/Pantika-paion fővárosának lakói; vö. Plin. IV. 87.; a mai Kercs.

233 Ceraunius-hegység: az antik geográfiában a Caucasus keleti részéent felfogott hegygerinc.

234 Essedonák: scythá törzs a Fekete-tenger keleti partján

235 Camacák: csak itt és Plin. VI. 50-ben említett törzs.

236 Oranok, autacák, mazamacák, cantiocapták, agamathák, picok, rymosolok, acascomarcok: csak itt említett caucasusi törzsek.

237 Icatálák, imadochok, ramok, anclacák, tydiok, carastesek, authiandák: csak itt megnevezett törzsek a Caucasus északi részén.

238 Lagous: folyó, valószínűleg a mai Kuban.

239 Catheus-hegység: csak itt említett hegység.

240 Opharus folyó: a Lagoos csak itt említett mellékfolyója.

241 Cauthadák, ophariták: csak itt említett caucasusi hegyi törzsek.

242 Menotharus, Imityen folyók, Cissius-hegység: csak itt megnevezett folyók és hegység.

243 Acdeok, carnák, uscardeusok, accisok, gabrok, gegarok, imityusok, apartaeusok: csak itt említett törzsek.

244 Aucheta, atherneus, asampata: csak itt megnevezett scythá törzsek.

245 Tanaiták: scythá törzs a Tanaisnál (ma Don); vö. Amm. Marc. XXXI. 3, 3.

246 Napaeusok: csak itt említett törzs

247 Ocharius: csak itt megnevezett folyó Sarmatiában.

248 Canticusok és a sapaeusok: csak itt említett törzsek.

249 Satharcheusok, herticheusok, spondolicok, synhieták, anasusok, issusok, cataeták: csak itt megnevezett törzsek.

250 Caronusok, neripusok, agandaeusok, meandaraeusok, satharcheusok, spalaesusok: csak itt említett törzsek.

a belső partnak, a hegyeinek, folyóinak és lakosainak. Most a szárazföld hatalmas területét kell bemutatnom, nem akarom tagadni, hogy sok mindent máshogy adok meg, mint a régiek, miután nagy gondossággal vizsgáltam, tekintetbe véve azokat a tetteket, amelyeket Domitius Corbulo²⁵¹ hajtott végre ezen a területen, és az onnan küldött, alávetett királyok és a túszként tartott királyi gyermekek kijelentéseit. A cappadociaiak törzsével kezdjük.

24. Az összes pontusi vidék közül ez terjed a legmesszebbre befelé, Armenia Minor és Maior, valamint Commagene bal oldalán halad el, jobbról pedig minden Ázsiában említett törzs mellett, sok népet magában foglalva, majd nagy lendülettel halad kelet felé a Taurus magaslatain, elhalad Lycaonia,²⁵² Pisidia²⁵³ és Cilicia mellett, feljut Antiochia magasabb tájaira,²⁵⁴ és egészen az ehhez tartozó Cyrrestica²⁵⁵ vidékéig terjed, azzal a résszel, amit Cataoniának neveznek. Így ázsiai hosszán 1250, szélességében 640 mérföldet²⁵⁶ tesz ki.

IX. 25. Armenia Maior pedig a Parihedrus hegységnél²⁵⁷ kezdődik, mint mondtuk, az Euphrates folyó választja el Cappadociától, és ott, ahol az Euphrates elkanyarodik, egy nem kevésbé híres folyó, a Tigris²⁵⁸ választja el Mesopotamiától.²⁵⁹ Mindkét folyó innen ered és így alkotják Mesopotamia kezdetét, ami a két folyó között fekszik. A köztes területen az orroeus arabok²⁶⁰ élnek. Határaival Adiabénéig²⁶¹ terjed, onnan keresztirányú hegyhátak zárják le. Szélessége pedig baloldalon a Cyrus folyóig²⁶² terjed, keresztül az Araxesen,²⁶³ a hossza Armenia Minorig, amelytől a Pontosba ömlő Absarrum és a Parihedrus hegység választja el, ahonnan az Absarrum ered.

X. 26. A Cyrus folyó a Heniochus hegységben²⁶⁴ ered, melyet mások Coraxicusnak neveznek; az Araxes ugyanabból a

hegyből ered, mint ahonnan az Euphrates is, 6 mérföld²⁶⁵ távolság van köztük; az Usis folyó²⁶⁶ vizével megnövekedve ömlik a Cyrus a Caspi-tengerbe, mint ahogyan azt sokan tartják. Armenia Minorban a következő városok nevezetesek: Caesarea,²⁶⁷ Aza,²⁶⁸ Nicopolis;²⁶⁹ Armenia Maiorban Arsamosata,²⁷⁰ mely az Euphrates közelében fekszik; Carcathiocerta²⁷¹ a Tigris partján terül el, a magaslaton pedig Tigranocerta,²⁷² az Araxes fennsíkján Artaxata.²⁷³

27. Aufidius²⁷⁴ szerint Armenia teljes nagysága 5000 mérföld,²⁷⁵ Claudius császár közlése szerint²⁷⁶ a hosszúsága Dascusától²⁷⁷ a Caspi-tenger partjáig 1300 mérföld,²⁷⁸ szélessége Tigranocertától Hiberiáig ennek a fele. Bizonyos, hogy ezt *praefecturákra* osztották, amelyeket *strategiáknak*²⁷⁹ neveznek. Ezek közül néhány egykor még önálló királyság volt, a barbár elnevezéseket figyelembe véve 120 van belőlük. Keletről hegyek zárják el, de nem közvetlenül a Cerauni-hegyek és Adiabene területe.

28. A közöttük levő területet a cephenusok²⁸⁰ tartják ellenőrzésük alatt; az ezen túl fekvő hegygerincet az adiabenusok²⁸¹ uralják; az Armenia mellett elterülő völgyekben a menobardusok és moschenusok²⁸² élnek. Adiabent járhatatlan hegyek és a Tigris fogja körül. Az ettől balra elterülő vidéket a médek népesítik be egészen addig, míg az ember meg nem pillantja a Caspi-tengert; ez a tenger az óceánból ered, ahogy azt majd a megfelelő helyen el fogjuk mondani, és a Caucasus hegység teljesen körülveszi. Most pedig az Armenia határán élő népek sorát adjuk elő.

XI. 29. A Cyrusnál²⁸³ kezdődő egész síkságot az albanus nép²⁸⁴ uralja, majd a hiberusok²⁸⁵ következnek, akiket tőlük az Ocazane folyó²⁸⁶ választ el, mely a Cyrusba ömlik a Caucasus

251 Domitius Corbulo: Frg. 4. Peter (HRR II 100); vö. Plin. VI. 3; 40.
 252 Lycaonia: terület Kis-Ázsia középső részén; vö. Plin. V. 95.
 253 Pisidia: kisázsiai terület a Taurus nyugati hegynyúlványán; vö. Plin. V. 145.
 254 Antiochia tájai: a mai Antakya vidéke; vö. Plin. V. 79.
 255 Cyrrestica: terület Észak-Szíriában az Amanos-hegység és az Euphrates között; vö. Plin. V. 81.
 256 1250 mérföld: 1850 km; 640 mérföld: 947,25 km.
 257 Parihedrus hegység: ma Elburz-hegység Teherántól északra; vö. Plin. V. 98; 99.
 258 Tigris: Mesopotamia keleti főfolyója; vö. Plin. V. 66.
 259 Mesopotamiához vö. Székely 2015, 95–111.
 260 Orroeus arabok: Osrhoene vidékének lakói az Euphratestől keletre és északra; vö. Plin. V. 85.
 261 Adiabene: terület a Tigris felső folyásától keletre; vö. Plin. V. 66
 262 Cyrus: a Caucason túli terület (ma Azerbajdzsán) főfolyója; a mai Kura.
 263 Araxes: Armenia főfolyója; a mai Araks/Aras.
 264 Heniochus hegység: a heniochok területén húzódó hegység.
 265 6 mérföld: 8,75 km.
 266 Usis: csak itt említett folyó.
 267 Caesarea: csak itt megnevezett város Armenia Minorban.
 268 Aza: város Armeniában; vö. Ptol. V. 6, 11.
 269 Nicopolis: város Armenia Minorban; Cn. Pompeius Magnus VI. Mithridates Eupator feletti győzelme alkalmából alapította; vö. Cassius Dio XXXVI. 50, 3; XLIX. 39, 3; Strab. XII. 3, 28; a mai Pjurk.

270 Arsamosata: erődített város Armeniában az Euphrates közelében
 271 Carcathiocerta: az armeniai Sophone tartomány székhelye; vö. Strab. XI. 14, 2.
 272 Tigranocerta: I. Tigranes által alapított város; a mai Ardasher/Farkin romvárosok.
 273 Artaxata: az Artaxias király által Kr. e. 188-ban alapított város Armenia fővárosa volt a királyság északi részén, az Araxes folyó egy kanyarulatában; vö. Strab. XI. 14, 5; Plin. VI. 42; a mai Artasat.
 274 Aufidius Bassus: Frg. 4. Peter (HRR II 98).
 275 5000 mérföld: 7400 km.
 276 Claudius császár közlése szerint: Frg. 5. Peter (HRR II 93).
 277 Dascus: város Cappadociában az Euphratesnél; vö. Plin. V. 84.
 278 1300 mérföld: 1924 km.
 279 *Strategiák*: görög szó, közigazgatási kerületeket jelöl.
 280 Cephenusok: az irodalomban többször említett mitikus törzs, lakóhelyüket változóan adják meg.
 281 Adiabenusok: Adiabene lakói; vö. Plin. VI. 25.
 282 Menobardusok, moschenusok: csak itt említett törzsek.
 283 Cyrus: vö. Plin. VI. 25.
 284 Albanus nép: a kelet-caucasusi Albania különböző törzsekhez tartozó lakói.
 285 Hiberusok: Hiberia (vö. Plin. VI. 12) lakói.
 286 Ocazane: csak itt említett folyó.

hegységből. A leginkább figyelemre méltó városok Albániában²⁸⁷ Cabalaca,²⁸⁸ Hiberiában Harmastus²⁸⁹ a folyó mentén és Neoris,²⁹⁰ továbbá a Thasie és a Thriare nevű vidékek²⁹¹ a Parihedrus hegységig.²⁹² Ezen túl a colchisi pusztaság található, melynek határától a Ceraunius-hegység²⁹³ irányában az armenochalybok²⁹⁴ élnek, és itt terül el a moschusok²⁹⁵ vidéke is, egészen a Hiberus folyóig,²⁹⁶ mely a Cyrosba folyik; tőlük délre a sacasanusok²⁹⁷ élnek, és utánuk a maceronok²⁹⁸ az Absarrus folyóig.²⁹⁹ Így vagy síkságokat, vagy lejtőket birtokolnak. Albania határától visszafelé a hegyek összes ormát a silvusok³⁰⁰ vad népe uralja, és tőlük délre a lupeniusok,³⁰¹ majd a didurusok³⁰² és a sodusok.³⁰³

XII. 30. Ezeken át jutunk a Caucasus-kapuig,³⁰⁴ amelyet sokan igen hibásan Caspi-kapunak neveznek: a természet óriási alkotása, amely hirtelenül kettészeli a hegységet. Ott kapu emelkedik ki vasveretes szárnyakkal és gerendákkal, a közepe alatt valami szörnyű büzt árasztó folyó folyik, s a kaputól innen egy sziklaszirten vár áll, amelyet Cumaniának³⁰⁵ neveznek, s amelyet azért építettek, hogy megakadályozza a megszállhatatlanul sok nép átvonulását. A föld ezen helyén kapu osztja ketté a világot, s ez pontosan szemben áll a hiberus várossal, Harmastusszal. A Caucasus-kaputól kezdve, a Gurdinius hegység³⁰⁶ területén a vallusok³⁰⁷ és a suanusok élnek, akik civilizá-

latlan népek, de aranybányákat működtetnek. Ezek után, végig a Pontusig a heniochok nagyszámú törzse él, majd az achaeusok.³⁰⁸ Így fest ez a vidék, a leghíresebb szerzők alapján.

31. Egyesek szerint a Pontus és a Caspi-tenger között kevesebb mint 375 mérföld³⁰⁹ a távolság, míg Cornelius Nepos³¹⁰ 250 mérföldben³¹¹ határozza meg: ismét egy keskeny földszoros keríti be Asiát. Claudius császár³¹² a távolságot 150 mérföldben³¹³ adja meg a kimmeri Bosporus³¹⁴ és a Caspi-tenger között, és azt állítja, hogy Seleucus Nicator³¹⁵ abban az időben, amikor Ptolemaios Ceraunus³¹⁶ megölte, azt tervezte, hogy egy csatornát vágat keresztül ezen a földszoroson. Csaknem bizonyos, hogy a Caucasus-kaputól a Pontusig a távolság 200 mérföld.³¹⁷

XIII. 32. A Pontus szigetei a Planctae, Cyanae vagy Symplegades;³¹⁸ azután Apollonia,³¹⁹ amit Thyniának is neveznek, hogy megkülönböztessék az azonos nevű európai várostól,³²⁰ ez egy mérföldre³²¹ van a szárazföldtől, és kerülete 3 mérföld,³²² szemben van Pharnacea³²³ városával, ami Chalceritis³²⁴ szigetén helyezkedik el, amit a görögök Ariának (Ares szigetének) neveznek, és Mars szent szigetének tartanak. Azt mesélik, hogy ezen a szigeten olyan madarak élnek, amelyek az érkezőket szárnycsapásaikkal támadták meg.

287 Albania (Kaukázusi Albania): a Caucasus és a Caspi-tenger között helyezkedett el, Armeniától a Cyrus (a mai Kura) folyó választotta el. Albaniát görög nevén ismerjük, amelyet a rómaiak is átvettek; a név a harcias albanus törzsre utal, amely a vezető réteget alkotta; vö. Plin. VI. 36.
288 Cabalaca: Albania fővárosa a Caucasus déli lejtőjén; vö. Ptol. V. 12, 6.
289 Harmastus: a Cyrus déli partján fekvő város Hiberiában; vö. Strab. XI. 3, 5; Ptol. V. 11, 3; VIII. 19, 4.
290 Neoris: csak itt említett város Hiberiában.
291 Thasie és a Thriare nevű vidékek: csak itt megnevezett területek Hiberiában.
292 Parihedrus hegység: vö. Plin. VI. 25.
293 Ceraunius-hegység: vö. Plin. VI. 20.
294 Armenochalybok: vö. Plin. VI. 12.
295 Moschusok: vö. Plin. VI. 13.
296 Hiberus: csak itt említett folyó Hiberiában.
297 Sacasanusok: Armenia Maior Sakasene területének lakói; vö. Strab. XI. 8, 4.
298 Maceronok: csak itt megnevezett törzs.
299 Absarrus folyó: vö. Plin. VI. 12.
300 Silvusok: csak itt említett törzs.
301 Lupeniusok: törzs a Cyrus torkolatánál; vö. Plin. VI. 25; Tab. Peut.
302 Didurusok: caucasusi hegyi törzs; vö. Ptol. V. 9, 22.
303 Sodusok: csak itt megnevezett törzs.
304 Caucasusi-kapu: más néven Hiberiai-kapu; Ptolemaeus Sarmatakapunak, vagyis a szarmaták felé vezető kapunak nevezi (V. 8, 9); a mai Darjal-szoros. A kapuk kérdéséhez lásd még Székely 2021, 74–75.

305 Cumania: csak itt megnevezett vár.
306 Gurdinius hegység: csak itt említett hegység.
307 Vallusok: csak itt megnevezett törzs a Caucasus középső részén.
308 Heniochok, achaeusok: vö. Plin. VI. 16.
309 375 mérföld: 555 km.
310 Cornelius Nepos: Frg 15 Peter (HRR II 32); vö. Plin. VI. 5.
311 250 mérföld: 370 km.
312 Claudius császár: Frg. 6 Peter (HRR II 93); vö. Plin. VI. 8.
313 150 mérföld: 222 km.
314 Kimmeri Bosporus: vö. Plin. VI. 2.
315 Seleucus Nicator: (Kr. e. 358 – Kr. e. 281 szeptembere) Nagy Sándor hadvezére; a diadochosok háborúi után megalapította a Seleukida Birodalmat.
316 Ptolemaios Ceraunus: (Kr. e. 318 – Kr. e. 279 februárja), I. Ptolemaios fia, az ókori Makedónia királya (uralkodott Kr. e. 281-től haláláig).
317 200 mérföld: 296 km.
318 Planctae, Cyanae vagy Symplegades: két kisméretű, a tengeri hajózás számára veszélyes szirt/sziklás sziget a thrák Bosporus torkolatánál a Fekete-tengeren; vö. Plin. IV. 92; a mai Urek Yaki.
319 Apollonia: kis sziget a Fekete-tengeren azonos nevű kikötővárossal Bithynia északi partja közelében; az antik irodalomban gyakran említik az Argonauták állomásaként; a mai Kefken/Kerpe.
320 Azonos nevű európai város: város a Duna-torkolatnál; vö. Plin. IV. 45; a mai Sozopol (Bulgária).
321 Egy mérföld: 1,5 km.
322 3 mérföld: 4,5 km.
323 Pharnacea: vö. Plin. VI. 11.
324 Chalceritis: sziget a Fekete-tengeren.